Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomittujen rangaistusten lieventämistä. Vankeusrangaistus ehdotetaan alennettavaksi puoleen siviilipalvelusajasta, joka nykyisin on 16 kuukautta. Käytännössä pisimmät rangaistukset lievenisivät 12 kuukaudesta 8 kuukaudeksi vankeutta. Samalla ehdotetaan vankilasta vapautettavaksi ne siviilipalvelusrikoksesta tuomitut, jotka ovat suorittaneet rangaistustaan vähintään 8 kuukautta.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä maaliskuuta 1991. Koska nykyisetkin säännökset ovat voimassa vain vuoden 1991 loppuun, myös ehdotettu muutos koskisi samaa aikaa.

YLEISPERUSTELUT

1. Nykyinen tilanne

Aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta annettu laki (132/69) koskee asevelvollisia, joita uskonnolliseen tai eettiseen vakaumukseen perustuvat vakavat omantunnon syyt estävät suorittamasta asevelvollisuutta aseellisessa palveluksessa asevelvollisuuslaissa säädetyssä järjestyksessä. Aikaisemmin vakaumuksen olemassaolo selvitettiin erillisessä asevelvollisten tutkijalautakunnassa. Vuonna 1985 lakia muutettiin väliaikaisesti siten, että arvostelua herättäneestä aseistakieltäytyjien vakaumuksen tutkinnasta luovuttiin ja sen vastapainoksi siviilipalvelusaika pidennettiin 12 kuukaudesta 16 kuukauteen. Tämä lain väliaikainen muutos (647/85, jäljempänä väliaikaislaki) tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1987, ja se on voimassa vuoden 1991 loppuun.

Aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta annetun lain 14 §:ssä säädetään rangaistus siviilipalveluksen välttämisestä ja siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta. Säännös koskee vain siviilipalvelusmiehiä. Aseettomassa palveluksessa olevat ovat sotilasrikossäännösten alaisia. Väliaikaislailla muutettiin myös rangaistussäännöstä. Merkittävän muutoksen siviilipalveluksen välttämisestä ja siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta tuomittuun rangaistukseen aiheutti siviilipalvelusajan pidentäminen. Tämä johtuu siitä, että mainituista rikoksista tuomittavan rangaistuksen suuruus riippuu jäljellä olevasta palvelusajasta. Kun palvelusaika piteni, myös rangaistukset ankaroituivat.

Siviilipalveluksen välttämisestä tuomitaan siviilipalvelusmies, joka laiminlyö velvollisuutensa saapua palvelukseen saamansa kutsun mukaisesti tai hänelle annetun loman päätyttyä taikka karkaa palveluspaikastaan ja on perusteltua syytä otaksua, ettei hän ottaisi ojentuakseen kurinpitorangaistuksista. Rangaistus on vankeutta aika, joka vastaa kahta kolmatta osaa siviilipalvelusmiehen jäljellä olevasta palvelusajasta lisättynä enintään viidellä kuukaudella. Palveluksessaolon ja rangaistuksen yh-

teenlaskettu aika ei kuitenkaan saa ylittää yhtä vuotta neljää kuukautta.

Siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta tuomitaan, jos siviilipalvelusmies rikkoo tai yllyttää toista rikkomaan laitoksen järjestystä taikka niskoittelun tai muun palveluksesta kieltäytymisen johdosta on suorittamatta hänelle määrättyjä palvelustehtäviä ja jos on ilmeistä, ettei hän ottaisi ojentuakseen kurinpitorangaistuksista. Rangaistus määräytyy samalla tavalla kuin siviilipalveluksen välttämisestä.

Palvelusaika ennen vuotta 1987 oli 12 kuukautta ja tuomitut rangaistukset olivat keskimäärin 9 kuukautta vankeutta. Palvelusajan muututtua 16 kuukaudeksi vankeusrangaistukset ovat pidentyneet keskimäärin yhteen vuoteen.

Aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta annetun lain 14 §:n nojalla vankeuteen tuomittuja on ollut viime vuosina 10-20. Suurin osa heistä on tuomittu siviilipalveluksen välttämisestä. Siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta tuomittuja on ollut vähemmän. Ennen vuotta 1987 tuomitut olivat pääasiassa Jehovan todistajia, jotka samanaikaisesti väliaikaislain kanssa tosiasiallisesti vapautettiin ase- ja siviilipalveluksesta rauhan aikana. Muita siviilipalveluksesta kieltäytyjiä kuin Jehovan todistajia oli vuodessa vain muutama. Kieltäytyjien määrä on kasvanut väliaikaislain voimassaolon aikana. Työministeriön tietojen mukaan palveluspaikat tekivät vuonna 1989 rikosilmoituksen 40 siviilipalvelusmiehestä. Väliaikaislain mukainen palvelusajan pidentäminen sai aikaan sen, että osa siviilipalveluksesta kieltäytyneistä ilmoitti käyttäytymisensä olevan vastalause palvelusajan heidän mielestään rangaistusluontoiselle pidentämiselle.

Rangaistusta ei lain 17 §:n mukaan saa määrätä ehdolliseksi. Ehdonalaista vapauttamista koskevia yleisiä säännöksiä ei siviilipalvelusrikoksiin sovelleta. Ehdonalaiseen vapauteen voi päästä vankeusrangaistusta vähintään kolme kuukautta suorittanut, jos on perusteltua syytä otaksua, että hän ryhtyy asianmukaisessa järjestyksessä suorittamaan siviilipalvelusta. Siviilipalvelusrikoksesta tuomitun rangaistuksen suorittaminen vapauttaa lain 20 §:n 1 momentin mukaan varsinaisesta siviilipalvelusvelvollisuudesta.

2. Uudistuksen tarve ja uudistusehdotus

Siviilipalvelusta koskeva lainsäädännön kokonaisuudistus on vireillä työministeriössä. Tarkoitus on antaa hallituksen esitys uudeksi siviilipalveluslaiksi heti vuoden 1991 vaalien jälkeen kokoontuvalle eduskunnalle. Lakiin tullaan sisällyttämään uudistetut rangaistussäännökset siviilipalvelusrikoksesta.

Siviilipalvelusrikoksista tuomittuja rangaistuksia on pidetty ankarina. Rangaistusten ankaruus korostuu erityisesti siksi, että yleiset ehdollista rangaistusta ja ehdonalaista vapautta koskevat säännökset eivät ole sovellettavissa.

Siviilipalvelusvelvollisuuden noudattamiseksi on tarpeen ylläpitää rangaistusjärjestelmää. Rangaistuksen ankaruustaso on sovitettava sellaiseksi, että palvelusvelvollisuuden kiertäminen ei olisi houkutteleva vaihtoehto. Siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomitun rangaistuksen ankaruutta on siten verrattava siihen rasitukseen, minkä siviilipalvelusvelvollisuuden suorittaminen aiheuttaa. Vaikka vankeusrangaistuksen suorittamisessa on erilaisuutta siitä riippuen, pannaanko rangaistus täytäntöön suljetussa laitoksessa vai avolaitoksessa, on vankeusrangaistuksen suorittamista keskimäärin pidettävä raskaampana seuraamuksena kuin siviilipalvelusta. Siksi vankeusrangaistus ei saisi olla sitä pitempi.

Ehdotuksen mukaan siviilipalveluksen välttämisestä tuomittava rangaistus alennettaisiin puoleen jäljellä olevasta palvelusajasta. Tämä merkitsisi siviilipalvelusmiehelle, jonka palvelusaika on 16 kuukautta, 8 kuukauden vankeusrangaistusta, joka on sama kuin lyhin varusmiespalvelusaika. Samalla ehdotetaan, että myös ne siviilipalveluksesta kieltäytyneet, jotka on aikaisemmin tuomittu pidempään vankeusrangaistukseen, vapautettaisiin suorittamasta 8 kuukautta ylittävää osaa vankeusrangaistuksestaan. Laki olisi tältä osin armahdusluonteinen.

3. Asian valmistelu

Puolustusministeriön asettama siviilipalveluksen seurantatyöryhmä ehdotti 28.2.1990 antamassaan raportissa siviilipalvelusrikoksesta tuomittujen rangaistusten lieventämistä. Hallituksen esitys on valmisteltu virkatyönä puolus-

tusministeriössä. Ehdotuksesta on kuultu työministeriötä ja oikeusministeriötä.

4. Esityksen taloudelliset vaikutukset

Ehdotus säästää hieman vankilakuluja. Arvion mukaan 20 vangin rangaistusaika lyhenisi neljällä kuukaudella, joka merkitsisi 2 400 vankilapäivää. Vankipäivän nettokustannus on runsas 300 markkaa. Kun vankiloiden menoista suurin osa on kiinteitä, todellinen kustannusten vähennys olisi laskennallista 720.000 markan säästöä vähemmän.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

14 §. Ehdotuksen mukaan siviilipalveluksen välttämisestä ja siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta tuomittavaa rangaistusta lievennettäisiin. Rikoksen tunnusmerkistöön ei tehtäisi muutosta. Muutos koskisi vain tuomittavan rangaistuksen määrää.

Rangaistuksen pituuden määräytymisperuste eli jäljellä oleva palvelusaika pysyisi entisenä. Nykyinen rangaistusasteikko sisältää harkintavaltaa. Rangaistus on voimassa olevan lain mukaan vankeutta aika, joka vastaa kahta kolmasosaa jäljellä olevasta palvelusajasta lisättynä enintään viidellä kuukaudella. Käytännössä säännöksen mukaista lisäämismahdollisuutta on käytetty varovasti. Tuomitut rangaistukset ovat olleet varsin yhdenpituisia.

Siviilipalveluksen välttämisestä tuomittava rangaistus poikkeaa monilta osin muista rangaistuksista siksi, että se korvaa samalla siviilipalvelusvelvollisuuden. Kun siviilipalvelusvelvollisuus on yhtä pitkä kaikille, tämän velvollisuuden äärimmäisenä täytäntöönpanomuotona pidettävän vankeusrangaistuksen tulisi olla samanmittainen kaikille tuomituille. Siksi ehdotetaan, että rangaistus olisi puolet jäljellä olevasta palvelusajasta. Jos palvelusajan puolittamisen tulos ei olisi täysiä päiviä, tuomittava rangaistus on rikoslain 2 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti tuomittava vain täysin päivin, jolloin päivän osa jää pois rangaistuksen pituudesta.

Uusi rangaistussäännös tulisi sovellettavaksi kaikissa vielä alioikeudessa ja hovioikeudessa ratkaisematta olevissa asioissa rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 3 §:ssä säädetyn lievemmän lain periaatteen mukaisesti. Sanotun pykälän 1 päivänä tammikuuta 1991 voimaantulevan muutoksen (770/90) mukaan uuden lain soveltaminen muutoksenhakutuomioistuimessa edellyttää, että rikoksen tekohetkellä voimassa olleen lain soveltaminen johtaisi olennaisesti ankarampaan lopputulokseen. Kun ehdotettu rangaistusasteikon muutos merkitsisi 16 kuukauden pituisesta palveluksesta kieltäytyneen vankeusrangaistuksen lievenemistä usealla kuukaudella, uutta lakia voidaan pitää olennaisesti lievempänä. Uutta rangaistussäännöstä olisi siten sovellettava muutoksenhakutuomioistuimessa, vaikka alioikeuden päätös olisi annettu ennen muutoksen voimaantuloa.

Jos hovioikeuden päätös on annettu ennen lain voimaantuloa eikä päätökseen haeta muutosta tai korkein oikeus ei myönnä valituslupaa, uusi säännös ei tule sovellettavaksi, mutta rangaistuksen täytäntöönpanoon saattaa vaikuttaa ehdotettava 14 a §.

14 a §. Pykälä sisältää osittaisen armahdussäännöksen. Sen mukaan lain tultua voimaan vapautetaan vankilasta kaikki ne, jotka ovat suorittaneet siviilipalveluksen välttämisestä tai siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta tuomittua rangaistusta vähintään kahdeksan kuukautta.

Puuttuminen lainvoimaisten tuomioiden täytäntöönpanoon on poikkeuksellista. Kun jotakin rangaistussäännöstä lievennetään, uuden säännöksen vaikutukset koskevat vain sellaisia tekoja, joista ei ole lain tullessa voimaan lainvoimaisesti määrätty rangaistusta. Täysin poikkeuksellisesti ehdotetaan nyt pisimpien siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomittujen ran-

gaistusten lyhentämistä siten, että lyhentäminen koskisi yli kahdeksan kuukauden pituisia rangaistuksia.

Tiettyä kaavamaisuutta rangaistusten lyhentämisessä puoltaa myös menettelyn selkeys- ja yksinkertaisuusvaatimus. Vankeusrangaistusten lyhentäminen tulisi vankilanjohtajien tehtäväksi.

Lain määräaikaisuudesta johtuu, että 14 a §:n soveltaminen päättyy samanaikaisesti kuin väliaikaislain voimassaolo eli vuoden 1991 lopussa. Saadakseen tässä pykälässä tarkoitetun vapautusedun tuomitun pitää olla suorittanut silloin vankeusrangaistusta kahdeksan kuukautta. Vuoden 1991 loppuun mennessä on tarkoitus saada voimaan uusi siviilipalveluslaki.

17 §. Kun vankeusrangaistus määräytyy jäljellä olevan palvelusajan mukaan, se olisi alle 28 päivän palvelusajasta lyhyempi kuin rikoslain mukainen vankeusrangaistuksen vähimmäisaika. Rikoslain 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan määräaikaista vankeusrangaistusta on tuomittava vähintään 14 päivää. Sakon muuntorangaistuksessa vähimmäispituus on neljä päivää. Vähimmäisrangaistusten säätäminen johtuu käytännön vaikeuksista rangaistuksen täytäntöönpanossa, muun muassa kiinniottamisen ja vankilaan kuljettamisen vaatiman ajan takia.

Ristiriita siviilipalveluksen välttämisestä säädetyn rangaistuksen pituuden ja rikoslain välillä on käytännössä johtanut siihen, että eräät siviilipalvelusmiehet ovat keskeyttäneet palveluksensa siinä vaiheessa, jossa väliaikaislain säännöksen mukaan vankeusrangaistus olisi vähemmän kuin 14 päivää. Tarkoitetun kaltainen keinottelumahdollisuus ehdotetaan estettäväksi siten, että rikoslain vähimmäisaikasäännös väistyisi ja vankeutta voitaisiin tuomita vähemmän kuin 14 päivää.

2. Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 1 päivänä maaliskuuta 1991. Voimaantulopäiväksi olisi muutosehdotuksen johdonmukaisuuden säilyttämiseksi määrättävä 14 a §:ssä mainittu päivä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan väliaikaisesti aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta 21 päivänä helmikuuta 1969 annetun lain (132/69) 14 §:n 1 momentti,

sellaisena kuin se on väliaikaisesti muutettuna 12 päivänä heinäkuuta 1985 annetulla lailla (647/85), sekä

lisätään lakiin väliaikaisesti uusi 14 a § ja 17 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

14 §

Jos siviilipalvelusmies laiminlyö velvollisuutensa saapua palvelukseen saamansa kutsun mukaisesti tai hänelle annetun loman päätyttyä taikka karkaa palveluspaikastaan ja on perusteltua syytä otaksua, ettei hän ottaisi ojentuakseen kurinpitorangaistuksista, hänet on tuomittava *siviilipalveluksen välttämisestä* vankeuteen ajaksi, joka vastaa puolta hänen jäljellä olevasta palvelusajastaan. Jos siviilipalvelusmies rikkoo tai yllyttää toista rikkomaan laitoksen järjestystä taikka niskoittelun tai muun palveluksesta kieltäytymisen johdosta on suorittamatta hänelle määrättyjä palvelustehtäviä ja jos on ilmeistä, ettei hän ottaisi ojentuakseen kurinpitorangaistuksista, hänet on tuomittava *siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta* edellä mainittuun rangaistukseen.

— — — — — — — — — — — — — —

14 a §

Henkilö, joka on tuomittu ennen 1 päivää maaliskuuta 1991 siviilipalveluksen välttämisestä tai siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta yli kahdeksan kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen, vapautetaan suorittamasta sanotun ajan ylittävää osaa vankeusrangaistuksesta. Vapautuksesta päättää vankilanjohtaja.

Rangaistus, jonka osan suorittamisesta tuomittu on 1 momentin nojalla on vapautunut, katsotaan täysin suoritetuksi.

17 §

— — — — — — — — — — — — — —

Siviilipalveluksen välttämisestä tai siviilipalvelusmiehen kuuliaisuusrikoksesta saadaan rikoslain 2 luvun 2 §:n 1 momentin estämättä tuomita vankeutta vähemmän kuin neljätoista päivää.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä maaliskuuta 1991, ja se on voimassa vuoden 1991 loppuun.

Helsingissä 30 päivänä marraskuuta 1990

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Puolustusministeri *Elisabeth Rehn*